

Andrej Rahten

Parlamentarni boj poslancev Slovenskega kluba proti Bienerthovi vladi leta 1909

Richard grof Bienerth-Schmerling je postal avstrijski ministrski predsednik 25. novembra 1908, v času, ko se je monarhija soočala z zunanjepolitičnimi težavami, nastalimi po aneksiji Bosne in Hercegovine, v državi pa se je znova zaostrovalo češko vprašanje sprčo nemške obstrukcije v češkem deželnem zboru, ki jo je izzval Bienerthov predhodnik Max Vladimir baron Beck s poskusom, da bi državnozborsko volilno reformo razširil tudi na češki deželni zbor. Veliko je k menjavi na krmilu vlade pripomogel prestolonaslednik, ki Becku ni nikoli odpustil njegovega zavzemanja za volilno reformo in je s svojim vplivom dosegel, da so krščanski socialci po daljšem odlašanju podprli dotedanjega notranjega ministra Bienertha.¹ V državnem zboru se je izoblikovala vladna koalicija iz krščanskih socialcev, nemških nacionalcev in Poljakov. Novi ministrski predsednik je sicer v svoj prvi kabinet imenoval tudi tri češke ministre, vendar je del Češkega kluba pristal v opoziciji in zahteval, da se omogoči delozmožnost češkega deželnega zbora. Na napade češke opozicije je bil Bienerth pripravljen, nikakor pa ni pričakoval, da bo njegovi vladi povzročala v državnem zboru velike težave tudi maloštevilna skupina slovenskih poslancev.

V državnem zboru je po majskih volitvah leta 1907 sedelo med 516 poslanci 24 slovenskih, ki so imeli po volilni reformi 4,6% mandatov, kar je ustrezalo deležu slovenskega prebivalstva v monarhiji po občevelnem jeziku.² Večina jih je prihajala iz vrst kranjske Slovenske ljudske stranke (SLS) in sorodnih katoliških strank iz ostalih slovenskih dežel, združeni pa so bili v Slovenski klub, ki je štel 17 članov in ga je vodil dr. Ivan Šušteršič, medtem ko so bili slovenski liberalci skupaj s Hrvati in Srboma člani Zveze južnih Slovanov.³ Pričujoči sestavek se omejuje na delovanje poslancev SLS, ki je v obravnavanem obdobju predstavljala vodilno slovensko politično silo in bila tudi v državnem zboru precej bolj aktivna kot slovenski liberalci.

25. novembra 1908 je prišlo do taktične združitve obeh južnoslovanskih klubov v Narodno zvezo 37 poslancev, katere predsedstvo sta predstavljala načelnika združenih klubov, imela pa je tudi skupno parlamentarno komisijo.⁴ Pobudnik združitve je bil Šušteršič, ko je ocenil, da je politični položaj, ki je nastal z aneksijo Bosne in Hercegovine, dovolj ugoden, da dobijo nacionalne zahteve Slovencev in Hrvatov večjo težo prav preko okrepljene akcije v parlamentu. Cilje svoje stranke je pojasnil 16. novembra na zboru zaupnikov SLS v Ljubljani: »V teh razmerah stremi kazalo naše ure proti jugoslovanskemu bloku. Ustvariti jugoslovanskemu življu močno pozicijo, ki je sposobna v vseh okoliščinah, naj pride, kar hoče, zavarovati interese slovenskega juga, to je važna naloga, ki nas čaka. ... Činu z dne 5. oktobra bo v doglednem času moral z neizogibno silo slediti drugi čin: priklopitev Bosne in Hercegovine sosednim hrvatskim deželam.

¹ Rudolf Kiszling, Erzherzog Franz Ferdinand von Österreich-Este, Leben, Pläne und Wirken am Schicksalweg der Donaumonarchie, Graz-Köln 1953, str. 113–114 in 117–118.

² Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861–1918, Ljubljana 1965, str. 37.

³ Verzeichnis der Klubs des Abgeordnetenhauses, Wien 1908, str. 25 in 27. Poleg načelnika Šušteršiča so bili člani Slovenskega kluba še: dr. Anton Korošec in Franc Povše kot načelnikova namestnika, dr. Ivan Benkovič, Franc Demšar, Jožef Fon, Jožef Gostinčar, Franc Grafenauer, dr. Anton Gregorčič, dr. Janko Hočevnar, Franc Jaklič, dr. Janez Evangelist Krek, Franc Pišek, Jožef Pogačnik, Ivan Roškar, Fran pl. Šuklje in dr. Ignacij Žitnik. Slovenski člani Zveze južnih Slovanov so bili: dr. Miroslav Ploj kot načelnikov namestnik, Ivan Hribar, Vinko Ježovnik, Franc Roblek, dr. Otokar Rybář in Alojzij Štrekelj, nosilec slovenskega mandata pa je bil tudi Hrvat Matko Mandić.

⁴ Slovenec, št. 276, 30.11.1908.

*Potem se pa odpre perspektiva, da se tudi naše slovensko vprašanje definitivno reši pod žezlom habsburške dinastije.*⁵ Aneksija je vzpodbudila SLS, da je razvila svojo varianto trializma, ki je optimistično predvidevala tudi vključitev slovenskih pokrajin v morebitno bodočo južnoslovansko državnopravno enoto »od Trsta do Drine«⁶ in se razlikovala ne le od nazorov dvornih in vladnih krogov, ki so gojili dogmo o nedotakljivosti meja dednih dežel, temveč tudi od trialističnih načrtov prestolonaslednikovih somišljenikov, ki so hoteli le okrepiti položaj Hrvatov znotraj monarhije kot protitež Madžarom in velikosrbskim aspiracijam Beograda.

Bienert je v prvih mesecih ministrovanja v svojih političnih kombinacijah povsem prezrl Slovence, nato pa jih neprijetno presenetil ob februarški rekonstrukciji kabineta, ko je vanj vključil dva štajerska Nemca, dr. Viktorja viteza Hochenburgerja in Karla grofa Stürgkha, za nameček pa jima zaupal še resorja, ki sta bila za Slovence najbolj vitalnega pomena, pravosodje in šolstvo. Takšna sestava »predpustnega ministrstva«, v katerem so prevladovali nemškonacionalni ministri, je delovala slovenskim in češkim poslancem malodane vojno napoved.⁷ Spričo »nemškega kurza« vlade je Šušteršič v državnem zboru sprožil akcijo za ustanovitev velikega slovanskega bloka. Najprej je 29. januarja 1909 prišlo do združitve Narodne zveze s češkimi katoliškimi narodnjaki in starorusini v Slovansko središče (centrum) z 58 poslanci.⁸ Že naslednji mesec, 17. februarja, pa se je povezalo 28 čeških agrarcev, 20 mladočehov, 20 članov Zveze južnih Slovanov, 17 članov Slovenskega kluba, 17 čeških katoliških narodnjakov, 12 čeških radikalcev, 5 starorusinov, 4 člani Moravske ljudske stranke in 2 češka realista v Slovansko enoto (unijo), ki je imela skupno parlamentarno komisijo in eksekutivni odbor, sestavljen iz načelnikov zastopanih strank.⁹

Slovanska enota je s 125 poslanci postala največja stranka v državnem zboru, do njenega formiranja pa je prišlo v za Bienert zelo neugodnem času, ko se je zaostrovala aneksijska kriza in je moral čimprej spraviti skozi parlament predlogo o vojaških novincih. Slovenski klub je bil sicer v opoziciji proti vladi, vendar je spričo nevarnosti vojne s Srbijo in Rusijo postavitev predlaganega rekrutnega kontingenta brezrezervno podprl, 16. marca pa sta bila njegova člana izvoljena celo za predsednika dveh zelo pomembnih državnoborskih odsekov: Šušteršič je prevzel predsedstvo aneksijskega, Josip Pogačnik pa obrambnega. Lojalno stališče poslancev SLS je prišlo lepo do izraza v Šušteršičevem govoru v državnem zboru na višku aneksijske krize 19. marca: »Sinovi našega naroda bodo, če bi bilo potrebno, tudi proti Srbom izpolnili svojo dolžnost, sicer s krvavečim srcem, vendar jo bodo popolnoma in v celoti izpolnili, tako kakor vedno na vseh bojiščih monarhije.«¹⁰ Toda premirje med Bienertom in Slovansko enoto je vzdržalo samo do konca aneksijske krize.

30. aprila je cesar sankcioniral ustanovitev ogrske Agrarne in komercialne banke za Bosno in Hercegovino, za katero je skupni finančni minister István baron Burián za hrbtom avstrijske vlade podelil koncesijo predsedniku Ogrske komercialne banke Leu Lanczyu. Glavna naloga ogrske agrarne banke je bila, da zagotovi posojila za izvedbo zemljiške odveze bosanskih kmetov, za kar je dobila ob Buriánovi podpori monopol in široke privilegije, pri čemer je njen pravilnik vseboval precej za bosanskega kmeta »oderuških« določil.¹¹ Vendar statut in regulativ banke nista vzbujala samo moralnih pomislekov, ampak sta bila v nasprotju z državnim zakonom št. 18 iz leta

⁵ Slovenec, št. 264, 16.11.1908.

⁶ Vasilij Melik, Die Reformpläne Österreich-Ungarns und die Slowenen, v: Mitteleuropa-Konzeptionen in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, izd. Richard G. Plaschka, Horst Haselsteiner, Arnold Suppan, Anna M. Drabek in Brigitta Zaar, Wien 1995, str. 78–79.

⁷ Slovenec, št. 33, 11.2.1909.

⁸ Slovenec, št. 23, 29.1.1909.

⁹ Slovenec, št. 38 in 39, 17. in 18.2.1909.

¹⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrates (dalje: SPSHAR), XIX. Session, str. 344–346.

¹¹ Slovenec, št. 107, 12.5.1909. Tako je §3 pravilnika določal, da se zemljišče ne sme prodati, dokler ni ves dolg banki poravnán, zadolžnice pa so izvršljive brez tožbe in sodnega postopka. Po §4 dolžnik ne dobi posojila po stalni, ampak po obrestni meri, ki odgovarja prodajni sposobnosti zemljiško-obveznih obligacij. §5 je zahteval od dolžnika, da ne sme vrniti posojila pred pretekom 10 let, če ne plača 3 odstotkov posojene glavnice kot storno.

1880, ki je določal enake pravice za avstrijsko in ogrsko vlado pri upravi Bosne, tako da bi morala Avstrija po tem zakonu imeti enak delež ustanovitvenega kapitala banke. Avstrijske paritetne pravice je upošteval Burián le toliko, da je skupno finančno ministrstvo prevzelo poroštvo za izgube, ki bi jih imela banka z zemljiško odvezo in bi ji jih povrnili iz bosanskih deželnih financ, za katere pa je bilo jasno, da ne bodo zadostovale in bo izgube morala poravnati večinoma Avstrija po kvotnem ključu.¹²

Na madžarske namene so slovenski poslanci opozorili že 10. marca, ko je Šušteršič interpeliral finančnega ministra dr. Leona viteza Bilinskega in zahteval posredovanje avstrijske vlade: »Mi smo žrtvovali neznanske žrtve, žrtve v denarju, žrtve v človeških življenjih; morda tudi ravno zato, ker je bila uprava Bosne in Hercegovine skozi 30 let v ogrskih rokah, je Avstrija žrtvovala tudi svoj prestiž. In vse te žrtve – naj bodo zato žrtvovane, da bo Bosna in Hercegovina naenkrat plen Ogrske, plen ogrskih borznih spekulantov.«¹³ Bilinski je v svojem odgovoru na interpelacijo zatrdil, da vlada ščiti avstrijske interese, v delovanje agrarne banke pa naj bi moral dati privoljenje tudi bosanski deželni zbor. Kljub tem ministrovim pojasnilom je državni zbor soglasno sprejel Šušteršičevo zahtevo, da mora vlada preprečiti privilegiranje banke.¹⁴

Vendar Bienert in Bilinski sklepa državnega zbora nista upoštevala in Lanczy je konec aprila že imel v žepu cesarsko sankcijo. Ravnanje vlade je imelo za posledico, da je Slovenski klub v začetku maja zavzel ostro opozicionalno stališče in začel veliko kampanjo proti banki. Pri tem je pomembno vlogo odigral dr. Janez Evangelist Krek, ki se je kot iskren privrženec krščansko-socialnih načel zelo zavzeto vrgel v boj za pravice bosanskih kmetov. Tudi Šušteršič je bil znova v svojem elementu in je alarmiral celo državno zbornico ter agitiral med poslanci. Za obema prvakoma SLS so se disciplinirano postavili poslanci Slovenskega kluba, časopis *Slovenec* pa je ves maj mobiliziral javno mnenje na Slovenskem in dan za dnem prinašal članke, ki so bili tudi močno antisemitsko obarvani in opozarjali, da hočejo Bosno pograbit »pomadžarjeni židje«, »židovske pijavke« in »židovski krvosesi«, ki da bodo izgnali slovanske kmete in naselili »madjarske čikoše«.¹⁵

Bančna afera je najprej prišla na dnevni red aneksijskega odseka, ki mu je predsedoval Šušteršič. Tu je Krek v svojem govoru 6. maja najbolj kritiziral Bilinskega: »Burián se je opral, ker mu je pritrdila avstrijska vlada. ... Tega pa ni storil nemški, ampak slovanski finančni minister, sin poljskega naroda, ki sam dobro ve, kaj je aneksija.«¹⁶ Krekovo sklicevanje na slovansko in poljsko poreklo Bilinskega ni bilo slučajno, kajti jasno je bilo, da Slovenski klub potrebuje tudi glasove poljskih poslancev, ki pa jih je nameraval pridobiti s poudarjanjem slovanske solidarnosti. Vendar je bil to račun brez krčmarja, kajti Poljski klub je brezrezervno podprl svojega rojaka, izjema je bila le poslanska skupina Poljske ljudske stranke Jana Stapinskega, ki je bil sprt z Bilinskim.¹⁷ Parlamentarna komisija Slovanske enote se je sestala 11. maja in soglasno sklenila, da bo solidarno podprla južnoslovanske poslance.¹⁸ Slovanski enoti so obljubili podporo socialdemokrati, seveda ne toliko iz simpatij do slovanskih strank, kakor zaradi dejstva, da se pravilnik ogrske agrarne banke, ki je bil zelo rigorozen do revnih bosanskih kmetov, ni ravno skladal s socialdemokratskimi načeli.

Šušteršičeva agitacija je dosegla tolikšen uspeh, da se je moral zganiti tudi Bienert in osebno braniti stališča vlade na seji aneksijskega odseka 13. maja, pri čemer je Šušteršiča, mladočeha Karla Kramára in socialdemokrata Viktorja Adlerja obtožil, »da kažejo preveč jeze proti vladi« in jih »smatra kot voditelje trozveze«. Nato je poslanec Anton Vuković v imenu Narodne zveze predlagal, da odsek sprejme tri resolucije, ki so zahtevale od vlade, »da takoj

¹² Slovenec, št. 98 in 105, 1. in 10.5.1909.

¹³ SPSHAR, XIX. Session, str. 46.

¹⁴ Isto, str. 60.

¹⁵ Slovenec, št. 98, 105 in 107, 1., 10. in 12.5.1909.

¹⁶ Slovenec, št. 103, 7.5.1909.

¹⁷ Slovenec, št. 107, 12.5.1909.

¹⁸ Slovenec, št. 106, 11.5.1909.

*formalno uniči obvezo poročstva ... skupnega finančnega ministrstva» in »da ne pritrdi ustavnemu načrtu za Bosno in Hercegovino, dokler ni določeno, da je po uveljavljeni bosenski ustavi zemljiška odveza le javna zadeva, brez zasebnih podjetij in da v istem hipu prenehajo vse koncesije zasebnih podjetij brez vsake odškodnine.«*¹⁹ Pred glasovanjem so se znašli v največji zadregi krščanski socialci. Po eni strani so se zavedali, da agrarna banka v taki obliki ni sprejemljiva ne iz avstrijskega, kajšele krščanskosocialnega stališča, po drugi strani pa niso hoteli, da bi Bienert h padel. Njihov poslanec Hermann Bielohlawek je sicer vehementno napadal agrarno banko, vendar je hkrati zvito branil vlado tako, da je vso krivdo zvrnil na Buriána. Krščanski socialci so nato skupaj z nemškimi nacionalci ter Poljaki glasovali proti Vukovićevim resolucijam, ki so padle z 21 proti 26 glasovom. Podprli so jih poleg Slovanske enote tudi socialdemokrati in Italijani, Poljska ljudska stranka pa se glasovanja ni udeležila.²⁰

Ministrski predsednik je za las ušel porazu v aneksijskem odseku, vendar mu Šušteršič ni dal časa za počitek in je napovedal, da bo vse tri zavrjene resolucije predložil še državnemu zboru. Spričo tesnega izida glasovanja v odseku so vladne stranke na seji klubovih načelnikov 18. maja dosegle, da je bilo zasedanje parlamenta preloženo na čas po binkoštnih praznikih. Bienert h je hotel s tem pridobiti nekaj časa, vendar je moral obljubiti Šušteršiču, da vlada ne bo odobrila načrta bosanske ustave pred junijskim zasedanjem državnega zbora.²¹ Vladni predsednik je dobro izkoristil predah in spravil na svojo stran Italijane, ki so v zameno za podporo zahtevali ustanovitev italijanske univerze v Trstu. S tem sta se v parlamentu dokončno izoblikovala dva močna bloka, vendar je Slovanska enota po tistem le še upala, da ji bo v odločilnem trenutku priskočil na pomoč vsaj del Poljakov.

3. junija je Šušteršič nastopil v poslanski zbornici, da bi utemeljil nujnost sprejetja že iz seje aneksijskega odseka znanih resolucij, ki jih je predlagala Narodna zveza: *»Avstrija stoji pred tem, da naredi prvi korak v anektirani deželi. Ta prvi korak sedaj, po aneksiji, odloča – ne pustimo se pri tem zavesti – o moralnem položaju avstro-ogrske monarhije v Bosni, na balkanskem polotoku in v južnoslovanskem svetu sploh. ... Ta oderuški posel je, če bo prišlo do njega, sramota za Ogrsko in sramota za Avstrijo. To je vsa dejanska pariteta v tem vprašanju. ... To pariteto imamo na žalost in to pariteto nam je priskrbela naša vlada s tem, da je dala svoje privoljenje k etabliranju tega oderuškega posla.«* Načelnik Slovenskega kluba ni pozabil spomniti vlade na lojalno stališče Slovencev v času aneksijske krize: *»Nam bi bilo lahko, gospoda moja, da ministrstvo Bienert h vržemo pred veliko nočjo, ampak stvar nam je več pomenila, kot kabinet Bienert h. Mi smo nastopili z vso odločnostjo za to, da je parlament v resni uri pokazal navzven svojo veljavo, svojo moč in svojo enotnost s tem, da je z impozantno večino in pomočjo večine slovanskih strank odobril rekrutni kontingent. Mi smo bili tisti, moja zelo spoštovana gospoda, ki smo se obrnili na slovanske stranke, na naše brate in jih prosili, da z nami glasujejo za.«* Vendar se Šušteršič v svojem govoru, ko je iskal podporo, ni obračal samo na slovanske poslance in socialdemokrate, ampak je nastopal predvsem kot branilec kompetenc in interesov avstrijskega državnega zbora, kar mu je omogočalo tudi dejstvo, da je vlada ignorirala sklepe parlamenta z dne 11. marca. Takšen pristop je bil zadetek v polno, saj je večkrat požel živahno odobravanje in ploskanje: *»Parlament ni hotel te za kmete oderuške banke, to je razglasil z enoglasnim sklepom, banka pa je bila kljub temu ustanovljena in lahko začne svojo dejavnost z odiranjem kmetov v nekaj mesecih. Če da parlament kaj nase, potem si tega ne more in ne sme dovoliti. Vlade lahko gredo nekaznovano preko zaključkov parlamenta, toda, gospoda moja, parlament, ki svojih lastnih sklepov ne spoštuje, zagreši dejanje samoponižanja, dejanje samorazvrednotenja in ni vreden, da obstaja. ... Ne zanašajte se na vlade od včeraj in jutri, te so zibajoč se trst, toda nekaj trdnega in sigurnega je parlament, kateri, nošen od najširših ljudskih množic, sam sebe spoštuje, ima voljo in poseduje odločnost, da svojo voljo tudi uveljavi.«*²²

¹⁹ Slovenec, št. 108, 13.5.1909.

²⁰ Slovenec, št. 109, 14.5.1909.

²¹ Slovenec, št. 114, 21.5.1909.

²² SPSHAR, XIX. Session, str. 1187–1195.

Toda tudi takšni pozivi niso prišli do živega poslanca nemških strank, ki so še naprej vztrajali, kot se je izrazil Šušteršič, v »prostovoljnem reševalnem društvu za vlado«. Nujnost predloga Narodne zveze je bila sicer sprejeta, toda glavno dejanje je sledilo šele naslednji dan, ko se je razpravljalo o meritumu. To pot je Slovenski klub poslal v ogenj Kreka, ki je bil znan po svojih slavofilskih nazorih, s težko nalogo, da prepriča že prepričane Poljake. S svojim s čustvi nabitim govorom je impresioniral celo dvorano, ko je grajal ravnanje Poljakov: »*Bilinski je po mojem mnenju prvi, glavni grešnik, ki ga imamo pred sabo. ... Pa naj je Poljak! Tudi poljski ministri ne bodo našega naroda nikomur prodajali!*« Višek Krekovega govora je bil, ko je citiral verze poljskega domoljubnega romantičnega pesnika Adama Mickiewicza v čisti poljščini: »*Slišite, kako govorijo judje in cigani in ljudje z dušo judovsko in cigansko: tam je domovina, kjer je dobro; a Poljak pravi narodom: tam je domovina, kjer je slabo. ... Da, tam, kjer gre tako slabo, da je lahko z dovoljenjem obeh vlad ubogi narod, ki je tam vzdržal tisoč let, od oderuhov izkoriščen in pripeljan na beraško palico, je bosanska domovina. Moja gospoda Poljaki, mar nimate nobenega srca za ta ubogi narod. ... Jaz občudujem in ljubim poljski narod, njegovo zgodovino in literaturo. Jaz sem zanj po svojih močeh gojil spoštovanje pri našem narodu in zanetil pri naših mladih navdušenje nad njegovo literaturo. ... Zato imam tudi pravico, da povem, da gospodje, ki v aneksijskem vprašanju zavzemajo tako stališče, nimajo pravice, da sebe imenujejo sinove poljskega naroda.*«²³ Ta Krekova moralna obsodba pa večine Poljakov razen Stapinskega, ki so mu »*kapale solze po licu*«,²⁴ ni ganila do te mere, da bi se odrekli svojega ministra.

Bolj kot se je bližalo glasovanje, bolj je postajalo jasno, da bo izid tesen in Šušteršič je pri meritornem utemeljevanju svojih resolucij že samozavestno govoril o »bivši vladni večini« in napadel nemškega liberalca Josefa Redlicha, ker je prišel pred zbornico s svojim vladi prijaznim posredovalnim predlogom. Šušteršič je pozval poslance z besedami: »*Sedaj je resnično poslednja ura, ko se lahko še kaj stori in če izpustimo iz rok še to zadnjo priložnost, potem je stvar izgubljena – stvar bosanskih kmetov je izgubljena in naš moralni položaj na Balkanu je izgubljen in mi lahko poberemo šila in kopita z našo balkansko politiko, toda lahko obdržimo Bilinskega.*«²⁵ Vlada je izgubljala tla pod nogami. Tedaj pa je Bienertu najprej na pomoč priskočil Redlich, ki je utemeljeval svoj predlog kar tri ure, da bi tako zavlekel zasedanje do začetka seje proračunskega odseka. In res je po končanem Redlichovem izvajanju zbornični predsednik dr. Robert Pattai naznanil, da bo sejo prekinil. Vendar so Čehi takoj protestirali in zahtevali poimensko glasovanje o tem, da naj se seja nadaljuje. To je jasno pokazalo, da je vladna večina skopnela, saj je 221 poslancev glasovalo za, le 200 pa proti. V tej situaciji Bienertu ni preostalo drugega, kot da vpričo osuplih opozicijskih poslancev odobri hrupen obstrukcijski nastop vladi zvestih krščanskih socialcev, ki so jim priskočili na pomoč še bojevití vsenemci, to pa je imelo za posledico, da je predsednik prekinil zasedanje.²⁶

Tako je bilo glasovanje preprečeno in načelnik Slovenskega kluba 8. junija v parlamentu pred ponovnim odločanjem ni mogel skrivati jeze: »*Videli smo nekaj nenavadnega, da neka vlada, ki je v pomembni zadevi delovala proti enoglasnemu sklepu zbornice, proti mnenju in prepričanju cele zbornice in javnosti cele Avstrije in cele Evrope, da se ima takšna vlada samo obstrukciji svojih strank zahvaliti, da je ušla eklatantnemu porazu v tej visoki zbornici. Mi imamo torej vlado, ki se pravzaprav naslanja na obstrukcijo svojih lastnih strank! ... To je več kot secesija, to je perversno!*« V dolgem govoru je Šušteršič na ciničen način obračunaval s svojimi največjimi oponenti. Njegova prva žrtev je bil vodja poljskih poslancev Stanislaw Glabinski, ker je v svojem govoru napadel Kreka, češ da je žalil poljski narod: »*Profesor Glabinski je hotel profesorja teologije in v naši domovini resnično kot idealnega duhovnika splošno priznanega dr. Kreka podučiti o naukih krščanske religije. Čudil sem se samo, da ni potegnil iz žepa malega katekizma*

²³ Isto, str. 1246–1251.

²⁴ Slovenec, št. 127, 7.6.1909.

²⁵ SPSHAR, XIX. Session, str. 1257–1259.

²⁶ Slovenec, št. 126, 5.6.1909.

dieceze, ki ji pripada in ni dr. Kreku točko za točko dokazoval, kako nekrščansko je ravnal, ker je imel za nepravilno, da je večina Poljskega kluba krila finančnega ministra Bilinskega, ker je dal gospodu Lanczyu privoljenje za odiranje bosanskega ljudstva. Svetujem gospodu načelniku Poljskega kluba, da si, preden tako govori, oficelno zase in svoje ožje somišljenike omisli en mali katekizem, tam bo našel, da je oderušstvo vnebovpijoč greh in da je potem, če oderušstvo lahko prepreči, vendar ga ne, sokriv pri tem vnebovpijočem grehu.« Med ploskanjem in smehom svojih pristašev se je Šušteršič obregnil ob Redliča, ker je v svojem govoru vso krivdo za položaj v Bosni prenalil na že bivšega skupnega finančnega ministra Benjamina Kállaya: »Dr. Redlich je začel svoj govor s tem, da je dejal, da bi morali pravzaprav vreči Kállaya! ... kajti, pravi on, od Kállaya je vendar ves sistem v Bosni in Hercegovini. ... Sumim gospoda Redliča, da bo njegovo strmoglavljanje ministrov z ozirom na gospoda Bieniertha tudi izgledalo tako kot njegova strast, da Kállaya vrže zdaj. Ko bo enkrat naš ministrski predsednik, cesar naj nas Bog obvaruje, šest let mrtev kot Kállay, potem bo dr. Redlich sam ali nekdo iz njegove politične šole vstal in dejal: Gospoda moja! Zdaj moramo pravzaprav vreči Bieniertha!« Tudi Bilinskemu ni bilo prizanešeno: »Baron Morsey je dejal v odseku: Bilinski je bil vendar bona fide, ni spregledal Buriána, Burián ga je prelisčil. Gospoda moja! Vladi, ki se pusti prelisčiti od Buriána, ki je bil istočasno prikazan v odseku ... kot strašansko bedast ... in omejen človek, ... takšni vladi naj mi zaupamo. Torej imamo finančnega ministra, ki razpolaga z milijardami in je za milijarde odgovoren. Ta je pa tako šibek, da se od Buriána, ki je po trditvah gospodov strašansko bedast človek, pusti še prelisčiti in, prosim, gremo naprej, baron Bienierth, ministrski predsednik, se je pa pustil speljati od Bilinskega. Gospoda moja! Izdelajte si sami podobo tega pozitivna, komparativa, superlativa.« Zaključek izvajanj načelnika Slovenskega kluba je izzvenel kot bojni poziv: »Mi južni Slovani vemo, kaj imamo za narediti. ... Pregarjajte nas, če hočete. Mi smo pripravljeni, da to sprejmemo in videli bomo, kdo bo dlje zdržal.«²⁷

Izid glasovanja 8. junija je bil res zelo tesen, saj so vladne stranke zmagale le za pičlih 5 glasov – 242 proti 237. Resoluciji so nasprotovali krščanski socialci, nemški nacionalci, Poljaki in Italijani, podprli pa so jo socialdemokrati in Slovanska enota.²⁸ Glasovanje je imelo za slovenske poslance še toliko bolj porazen učinek spričo govoric, da je tudi cesar pred tem hvalil vladu z besedami v stilu: »Odobrim vsak Bienierthov predlog, razen če predlaga svojo demisijo.«²⁹ Slovenski klub se je nato odločil, da vzame v roke še edino orožje, ki mu je preostalo – obstrukcijo.

Povod za agresivnejši nastop Slovenskega kluba je dal sam Bienierth, ko je v proračunsko razpravo znova uvrstil vprašanje ustanovitve italijanske pravne fakultete. Nalogo, da blokira razpravo o univerzitetnem vprašanju v proračunskem odseku, je poslanec SLS Jožef Gostinčar odlično opravil. 22. in 23. junija se je izkazal kot pravi »Dauerredner«, čeprav je svoj govor začel z besedami: »Pred vsem izjavljam, da bom govoril, kolikor mogoče kratko.« Poročevalec časnika *Slovenec* je takole slikovito opisal dogodke v proračunskem odseku: »Italijani srdito gledajo Gostinčarja, Bugatto se strupeno reži. Krščanski socialc Šmid, ki se silno zavzema za fakulteto v Trstu, nervozno menca na stolu in komaj premaguje jezo. Markl ves zelen sedi nasproti Gostinčarja, poleg njega pa godrnja Steinwender, ki komaj čaka trenutka, da se dá Italijanom fakulteta. Od Nemcev je samo Malik z Gostinčarjem enakih misli, pa mu je tudi obljubil, da bo vsaj eno uro govoril.«³⁰ 25. junija se je odločala usoda proračuna še v državnem zboru. Slovenski poslanci so govor finančnega ministra pospremili s klici »Abzug Bilinski!«. Med sejo se je Krek spustil v polemiko z Bielohlawekom, ker ga je napadel, da kot duhovnik paktira s socialdemokrati. Krekov odgovor je požel viharo odobravanje in ploskanje: »Jaz sem se ves čas mojega življenja boril za moj krščanski svetovni nazor in mojo Cerkev, ki jo ljubim in za katero sem pripravljen umreti in v tem oziru nisem prizanašal socialdemokratom. Jaz sem po tej plati nastopal proti njim

²⁷ SPSHAR, XIX. Session, 1319–1328.

²⁸ Isto, str. 1334–1335.

²⁹ *Slovenec*, št. 127, 7.6.1909.

³⁰ *Slovenec*, št. 141, 24.6.1909.

in ostajam njihov nasprotnik, kar se tiče njihovega stališča do religije in do Cerkve, še naprej. Toda, gospoda moja, to mi ne preprečuje, da ne bi priznal pomena te stranke v razvoju političnega življenja in pomena te stranke tudi v naši zbornici.« Nato se je obrnil na krščanske socialce, na katere je vse do sprejema binškošnega programa nemških strank leta 1899 računal kot na mogoče zaveznike slovanskih katoliških strank,³¹ z besedami: *»Kako je mogoče, da se neka krščanska stranka združuje s Proč od Rimal-možmi. To združevanje že obstoji in kaže nasproti krščansko in katoliško mislečim Slovanom, Slovencem, Hrvatom in Čehom svoj uničujoči učinek.*«³² Za Krekom je govoril še Šušteršič, ki je znova pogrel vprašanje bosanske agrarne banke in napovedal nadaljnji boj Slovenskega kluba z vsemi razpoložljivimi sredstvi.³³

Proračun je bil v parlamentu sicer sprejet, vendar je Slovanska enota že na seji 23. junija z dvotretjinsko večino sklenila, da je to zadnja koncesija vladi.³⁴ Bienert je skušal za proračunom spraviti skozi parlament še pooblastilni zakon, s katerim bi se vlada lahko začela pogajati z balkanskimi in južnoameriškimi državami o trgovinskem sporazumu. Slovenska in Poljska ljudska stranka, češki, pa tudi nemški agrarci so nastopili proti pogodbi, ki bi sprostila uvoz cenejše živine in s tem škodovala avstrijskim kmetom. Vendar so ostali pri tem stališču osamljeni, Bienert pa so poleg vladnih strank in socialdemokratov podprli tudi mladočehi, češki katoliški narodnjaki, Zveza južnih Slovanov ter Masarykova skupina.³⁵ Razkol znotraj Slovanske enote je bil očiten, čeprav ga je skušal Šušteršič omiliti z izjavo, češ da je samo trenutno prevzela pobudo »akcijska skupina« slovanskih katolikov in čeških agrarcev, medtem ko ostale stranke čakajo v ozadju kot rezerva. »Akcijska« se je začela 26. junija, ko so češki agrarci zablokirali dnevni red zbornice s 35, Slovenski klub pa z 22 nujnimi predlogi. Bienert, ki je mislil, da je Slovanska enota pred razpadom, je odločno napovedal, *»da se ne namerava umakniti nujnim predlogom, marveč da bo pustil zborovati državni zbor čez celo poletje.*«³⁶

Začetek julija je bil v državnem zboru v znamenju obstrukcije slovenskih poslancev, ki so se zelo »zavzeto« udeleževali razprave o manjšinskem šolstvu v čeških deželah. Poslanec koroških Slovencev Franc Grafenauer je imel na to temo 3. in 6. julija skupno sedem ur dolg obstrukcijski govor, 7. julija pa se je podobno razgovoril njegov štajerski kolega dr. Anton Korošec.³⁷ »Nagajanje« slovenskih poslancev je prišlo na ušesa tudi cesarju, ki je 6. julija ob otvoritvi turske železnice dejal zborničnemu predsedniku Pattaiju, *»da bi bil škandal, ako se obstrukcija nadaljuje.*«³⁸ Redlich je 9. julija v svojem dnevniku takole opisal politične razmere: *»Že en teden je poslanska zbornica v najbolj nenavadnem položaju: 63 nujnih predlogov pod Šušteršičevim vodstvom stoječih slovanskih strank – sebe imenujejo akcijska stranka, ker vsako akcijo zbornice ohromijo.*«³⁹ Bienert je dolgo časa trmasto zavračal vsak pogovor z vodji obstrukcije, vendar je ob posredovanju krščanskih socialcev dr. Karla Luegerja in dr. Alberta Geßmanna 8. in 10. julija s stisnjenimi zobmi le sprejel Šušteršiča in vodjo čeških agrarcev Františka Udržala. Šušteršič je zahteval predvsem ugodno rešitev vprašanja bosanske agrarne banke in ustanovitev slovenske pravne fakultete v Ljubljani, vendar Bienert ni bil pripravljen dati obstrukcionistom nobene tozadevne koncesije, zato je tudi posredovalna akcija krščanskih socialcev propadla.⁴⁰ 11. julija je bil ministrski predsednik prisiljen zaključiti zasedanje državnega zbora.

³¹ Janko Pleterski, Die Badenikrise und die Slowenen, v: Die Donaumonarchie und die südslawische Frage von 1848 bis 1918, Texten des ersten österreichisch-jugoslawischen Historikertreffens, izd. Adam Wandruszka, Richard G. Plaschka in Anna M. Drabek, Gösing 1976, str. 65–66 in 72–73.

³² SPSHAR, XIX. Session, str. 2373–2374.

³³ Isto, str. 2385–2386.

³⁴ Slovenec, št. 141, 24.6.1909.

³⁵ Slovenec, št. 142, 25.6.1909.

³⁶ Slovenec, št. 143 in 144, 26. in 28.6.1909.

³⁷ SPSHAR, XIX. Session, str. 2551–2558, 2573–2594 in 2620–2633.

³⁸ Slovenec, št. 150, 6.7.1909.

³⁹ Josef Redlich, Schicksalsjahre Österreichs 1908–1919, Das politische Tagebuch Josef Redlichs, izd. Fritz Fellner, Graz–Köln 1953–1954, zv. I, str. 20.

⁴⁰ Slovenec, št. 153 in 154, 9. in 10.7.1909.

Dejstvo, da je vlada poslala parlament na počitnice, ne da bi bil sprejet trgovinski pooblastilni zakon, so si stranke Slovanske enote razlagale kot dokaz Bienenrthove nemoči, ker mu ni uspelo uresničiti napovedi, da bo pustil državni zbor zasedati celo poletje, vse dokler se obstrukcijski stranki ne upehata. 18. julija je SLS organizirala v dvorani ljubljanskega hotela Union triumfalen shod svojih privržencev in ob zvokih himne *Lijepa naša domovina* proslavila, kakor je v svojem govoru dejal Šušteršič, »da je baron Bienenrth svojo zastavo stran vrgel, puško pa v koruzo in s tisto srčnostjo zbežal, s katero dunajski birokrati navadno zbeže, kadar vidijo resnega sovražnika.« Glavna atrakcija shoda je bila brzojavka, ki jo je poslal Stapinski: »Če Bog dá, na jesen popolna unija slovanskih poslancev pod voditeljstvom Šušteršiča, Kreka in Praška.«⁴¹ Naveza Šušteršič-Udržal-Stapinski se je torej krepila, ni pa uspelo Slovenskemu klubu ohraniti Narodne zveze, saj jo je Zveza južnih Slovanov 10. julija zapustila, pri čemer je odločilno vlogo odigral slovenski disident iz vrst Slovenske kmečke zveze in dvorni svetnik Miroslav Ploj, ki je zagovarjal vladi prijaznejšo politiko.⁴²

Spričo parlamentarne krize se je zganil tudi Bienenrthov zaščitnik Franc Ferdinand, saj je sredi julija poslal Šušteršiču svojega zaupnika z zahtevo, »naj omili svoj brezobzirni boj zoper Bienenrthovo vlado.« S tem v zvezi je Šušteršič 25. julija nadvojvodi poslal iz Toblach na Tirolskem tudi znani trialistični memorandum.⁴³ Na signale iz dvorca Belvedere je vodja Slovenskega kluba pozitivno reagiral, saj je jeseni ob pripravah na ponovno odprtje državnega zbora le postal nekoliko bolj spravljiv, vendar le v zakulisju, v javnosti pa je še naprej napadal vlado. SLS je še vedno vztrajala pri zavezništvu z Udržalom in Stapinskim ter Hrvati, kar je bilo vidno tudi 17. oktobra na velikem shodu v Ljubljani ob ustanovitvi Vseslovenske ljudske stranke, ki se ga sicer poljski prvak kljub napovedim ni udeležil, je bil pa poleg vodje hrvaških kmetov Stjepana Radića največjih aplavzov deležen s svojimi izjavami o večni češko-slovenski zvestobi češki agrarec Vaclav Kotlíř.⁴⁴

21. oktobra je bil z 208 glasovi za podpredsednika državnega zbora izvoljen član Slovenskega kluba Pogačnik. Pri volitvah predsednika Pattajja iz vrst krščanskih socialcev Slovanska enota in Poljska ljudska stranka nista glasovali proti, ampak sta oddali 141 praznih listkov, kar je bil znak, da je opozicija pripravljena omogočiti delozmožnost parlamenta.⁴⁵ Bienenrth je 28. oktobra konferiral s Šušteršičem, Kramářem in Udržalom, Slovanska enota pa je sklenila, da bo pustila nekaj nepolitičnih vladnih predlog v odseke.⁴⁶ Tedaj pa so zbliževanje med opozicijo in vlado preprečili nemški nacionalci, saj so od Bienenrtha ultimativno zahtevali, da pospeši sankcioniranje zakonov, ki so jih sprejeli deželni zbori štirih nemških kronovin, po katerih bi bilo v Gornji in Spodnji Avstriji ter na Salzburškem in Voralberškem dovoljeno iz državnih sredstev financirati samo nemške šole. Cesarska podelitev sankcije za omenjene zakone je imela za posledico odstop obeh čeških ministrov.⁴⁷ V začetku novembra so bila spričo češkega revolta pogajanja med slovanskimi in vladnimi strankami, ki jih je vodil Poljak Glabinski prekinjena. 5. novembra je Slovanska enota sprejela Šušteršičev sklep, »da se z vlado v njeni dosednji sestavi ne pogaja.«⁴⁸

Medtem ko so nemške stranke v imenu potrebe po delozmožnosti parlamenta odločno zahtevale, da Slovanska enota »kapitulira« in izjavi, da obstrukcijo brezpogojno opušča, je 17. novembra Glabinskemu in Stapinskemu le uspelo doseči kompromis s Šušteršičem in Udržalom. Češki agrarci in Slovenci so umaknili nujne predloge in dovolili, da se dopusti prvo branje

⁴¹ Slovenec, št. 161, 19.7.1909.

⁴² Feliks J. Bister, Anton Korošec, državnozborni poslanec na Dunaju, Življenje in delo 1872–1918, Ljubljana 1992, str. 81–82; Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, str. 175.

⁴³ Ivan Šušteršič, Moj odgovor, Ljubljana 1922, str. 63–65; Melik, v op. 6 cit. delo, str. 79.

⁴⁴ Slovenec, št. 238, 18.10.1909.

⁴⁵ Slovenec, št. 242 in 243, 22. in 23.10.1909.

⁴⁶ Slovenec, št. 247, 28.10.1909.

⁴⁷ Slovenec, št. 248 in 250, 29.10. in 2.11.1909.

⁴⁸ Slovenec, št. 253, 5.11.1909.

proračunskega provizorija, Poljaki pa so obljubili, da bodo zahtevali rekonstrukcijo kabineta v tem smislu, da bi poleg 6 nemških v vladi sedelo enako število slovanskih ministrov: 3 Čehi, 2 Poljaka in 1 Slovenec.⁴⁹ Vselej dobro obveščeni Redlich je 26. novembra resignirano zapisal v svoj dnevnik: »Pripravlja se povsem neverjetno koalicijsko ministrstvo. Maštálka, Stanek, Hruban od Čehov, Stapinski od Poljakov, Šušteršič od Slovencev, Pergelt, Sylvester, baron Fuchs in princ Lichtenstein od Nemcev naj bi sestavljali novi kabinet. Avstrija bo morala sestopiti še v to globino, da bo lahko šele nato povzdignjena z močno roko.«⁵⁰

13. decembra je vladi ob tistem privoljenju opozicije uspelo rešiti prvo branje proračunskega provizorija, kar je opogumilo Biennertha, da je znova postavil na dnevni red pooblastilno predlogo za trgovanje z balkanskimi in južnoameriškimi državami. Hkrati je namesto predloga Slovanske enote, po katerem naj bi se kabinet rekonstruiral tako, da bi bilo razmerje nemških in slovanskih ministrov 6 proti 6, ponudil razdelitev po ključu 5 proti 5. Slovanska enota je 15. decembra dopoldne na seji parlamentarne komisije zavrnila Biennerthove predloge o rekonstrukciji vlade, nakar so češki agrarci do njih popoldne že zapolnili dnevni red državnega zbora s 37 nujnimi predlogi.⁵¹ S tem se je začela znamenita »dolga seja« parlamenta, ki je trajala od 15. do 19. decembra nepretrgoma 86 ur. Češki poslanci so začeli obstrukcijo z izčrpujočo serijo zavlačevalnih govorov, najbolj pa je zablestel agrarec Kotlár, ki je govoril 15. in 16. decembra nepretrgoma preko 12 ur. Vendar vladne stranke niso klonile pred češko obstrukcijo, ampak so uvedle celo nočna dežurstva in izmene svojih poslancev v zbornici. Biennertha so podprli tudi socialdemokrati, ki so pred parlamentom organizirali demonstracije proti obstrukcionistom.⁵²

Drugi dan češke obstrukcije, 16. decembra opoldne, pa je znova posegel v dogajanje Šušteršič. V dogovoru s Krekom in Korošcem se je odločil, da bo Slovenski klub predlagal spremembo državnega zakona št. 94 iz leta 1873 o zborničnem poslovniku tako, da bi predsednik državnega zbora dobil široka pooblastila, ki bi mu omogočila preprečitev obstrukcije. S tem predlogom je Šušteršič odhitel k češkima agrarcema Udržalu in Antonu Zázvorki in dobil njuno podporo. V zadnjem trenutku je bil nato v zbornici izročen nujni predlog Slovenskega kluba in čeških agrarcev, ki je dobil ime po prvopodpisanem Kreku, v roke ravno takrat predsedujočega Zázvorke, tik preden so hoteli češki radikalci zaostri obstrukcijo z vložitvijo 19 nujnih predlogov.⁵³ Mladočeški prvak Kramář se je s Krekovim predlogom načelno strinjal, čeprav je zanj izvedel šele, ko je bil že vložen, je pa v dogovoru s Šušteršičem in Udržalom izdelal spreminjevalni predlog, po katerem bi bile kompetence predsednika zbornice v zvezi z obstrukcijo bolj natančno določene.⁵⁴ 17. decembra popoldne so češki agrarci v zbornici že umaknili vse nujne predloge in omogočili, da je Krek utemeljil svojega: »Naj imam osebno še takšno mnenje o obstrukciji, jaz in naš klub, mi ostajamo en vojak in zvesti. ... Pravica do obstrukcije mora biti absolutno in za vse onemogočena. ... Če pa tega nočete, potem nam ne hodite spet z državnimi potrebami, potem nam ne hodite zopet z redoljubjem. Prva državna potreba je za dobrobit ljudstva

⁴⁹ Slovenec, št. 264, 269, 276 in 277, 18. in 24.11. ter 2. in 3.12.1909.

⁵⁰ Redlich, v op. 39 cit. delo, zv. 1, str. 35.

⁵¹ Slovenec, št. 286, 15.12.1909.

⁵² Slovenec, št. 287, 16.12.1909.

⁵³ Slovenec, št. 291, 21.12.1909.

⁵⁴ SPSHAR, XX. Session, str. 1059–1060 in 1065–1066. Krekov predlog je določal, da se za dobo 7 mesecev državnemu zakonu št. 94 iz leta 1873 doda §17a.: »Predsedniku poslanske zbornice je v vsakem slučaju prepuščeno, da sprejme vse tiste ukrepe, ki so primerni, da zagotovijo redno parlamentarno delo proti vsakemu motenju in vsaki zlorabi poslovnika ter pravic in svoboščin zbornice. Predsednik je še posebno pooblaščen, da v ta namen določi poslovnik začasno suspendira, izda začasne predpise o uporabi parlamentarnega poslovnika in v sili odredi izključitev poslanca za dobo največ treh sej.« Skupni predlog Kramářa, Udržala in Šušteršiča je določal, da naj velja novi zakon celo leto in tudi za seje odsekov, predsedniku zbornice pa je določal še dodatne kompetence, »da lahko vprašanje odobritve uradnega sejnega zapisnika kakor tudi razpravo o iniciativnih predlogih, za katere se zahteva nujna obravnava, odloži na konec seje, odkloni odobritev odmora pred glasovanjem in da ne dovoli pri predlogih za formalno obravnavo nobenega drugega načina glasovanja kot enostavnega z vstajanjem s sedežev,« zagotovljena pa je bila tudi možnost priziva na predsednikove odločitve.

*delujoč, od posameznih klik in še bolj od vlad, ki nimajo večine, neodvisen parlament. Ta parlament je zmožen samo, ko bo onemogočena vsaka obstrukcija.*⁵⁵

Dejstvo, da so ravno slovenski obstrukcionisti dali pobudo, naj se s spremembo poslovnika prepreči obstrukcija, je delovalo kot hladen tuš na nemškonalcionalne poslance, ki so dotlej na vsakem koraku ponavljali, kako je potrebno omogočiti delozmožnost parlamenta in pri tem kazali s prstom na češke in slovenske poslance, obenem pa se sami niso hoteli odreči obstrukcijskega orožja v primeru, da bi jih v parlamentu ogrožala slovanska večina. Za razliko od neprijetno presenečenih nemških nacionalcev, pa so krščanski socialci zelo hitro reagirali in 17. decembra ob sedmih zvečer sprejeli Krekov predlog. Tem so nato sledili parlamentarni klubi socialdemokratov, Poljakov in Romanske unije. Na skupni seji načelnikov klubov je že postalo jasno, da je prišlo v državnem zboru do pravega preobrata, ali kakor se je lakonično izrazil Adler: *»Na levici, na desnici, vse zamenjano.*⁵⁶ Bienenrthu ni preostalo drugega, kot da podpre Krekov predlog, še posebno, ker je bila ideja o spremembi poslovnika vseh tudi dvoru, kar se je zelo lepo videlo v izredno hitrem postopku pri sankcioniranju zakona, ki je sledilo glasovanju v parlamentu. Nujnost Krekovega predloga je bila sprejeta 18. decembra ob osmih zvečer s 315 glasovi, proti je glasovalo samo 91 nemških nacionalcev, čeških radikalcev in Rusinov. Ob meritornem glasovanju je Krek združil svoj predlog s Kramářevim, ki ga je nato podprlo 331 poslancev, zanj pa so to pot glasovali tudi Rusini in celo 4 nemški nacionalci.⁵⁷ Že 20. decembra je tudi gosposka zbornica sprejela spremembo zakona o poslovniku, nemški ustavoverci so se očitno uklonili cesarjevi volji in se glasovanja lojalno vzdržali, saj je načelnik kabinetne pisarne prinesel cesarsko sankcijo v gosposko zbornico, še preden je ta sploh utegnila sprejeti spremembo zakona.⁵⁸

Med nemškimi nacionalci je po dvojnem porazu v državni zbornici, 18. decembra je namreč padel tudi njihov predlog, naj se nemščina razglasi za uradni jezik parlamenta, zavladalo pravo pogrebno vzdušje. Prihodnost nemštva v Avstriji so slikali v najbolj črnih barvah in že so videli, kako se vračajo Badenijevi in Thunovi časi, pri tem pa obsojali krščanske socialce, da so izdali nemške nacionalne interese. Te obsodbe so bile pretirane, saj je Lueger sklenil začasen pakt s Šušteršičem, Udržalom in Kramářem predvsem zato, da bi rešil vlado pred njihovo obstrukcijo, skupaj z Bienenrthom sta jim le obljubila določene koncesije pri rekonstrukciji kabineta, med drugim tudi zamenjavo nemškega ministra-krajana in imenovanje južnoslovanskega ministra, hkrati pa jih s tem izolirala od precej bolj agresivnih čeških radikalcev.

Slovenski katoliški poslanci so bili ob sklenitvi »božičnega premirja« v parlamentu konec leta 1909 zelo optimistično razpoloženi, veliko se je govorilo o tem, da »prijateljstvo iz mladosti« med nemškimi krščanskimi socialci ter med slovenskimi in češkimi katoliki še ni mrtvo, da bo nastopila v avstrijskem političnem življenju nova, Slovanom bolj prijazna doba. Vsekakor je Slovenskemu klubu uspelo, da so ga v državnem zboru kljub majhnosti končno začeli jemati resno. Uveljavil je svojo lastno in neodvisno politiko, tako v razmerju do vlade, kakor tudi do zaveznikov, znebil se je vtisa, da je samo »peto kolo« Čehov, nekaj časa pa je celo prevzel vodilno vlogo med slovanskimi strankami v parlamentu. Slovenski klub je pod Šušteršičevim vodstvom kot gonilna sila Slovanske enote prisilil ministrskega predsednika Bienenrtha, da se je začel pogajati z opozicijo in upošteval tudi slovenske interese, vendar je bila vlada dovolj močna, da se je obdržala vse do naslednjih državnoborskih volitev junija 1911.

⁵⁵ Isto, str. 1066–1071.

⁵⁶ Slovenec, št. 289 in 291, 18. in 21.12.1909.

⁵⁷ SPSHAR, XX. Session, str. 1112–1113 in 1137; Slovenec, št. 290, 20.12.1909.

⁵⁸ Slovenec, št. 291, 21.12.1909.

Zusammenfassung

**DER PARLAMENTARISCHE KAMPF DER ABGEORDNETEN DES SLOWENISCHEN KLUBS
GEGEN DIE REGIERUNG VON BIENERTH IM JAHR 1909**

Andrej Rahten

Nach der Wahlreform von 1907 waren die slowenischen katholischen Parteien im Reichsrat durch 17 Abgeordnete vertreten, die dem Slowenischen Klub unter der Obmannschaft von Dr. Šušteršič angehörten. Die meisten von ihnen waren Mitglieder der Slowenischen Volkspartei, die damals als führende slowenische politische Macht figurierte, was auch im Wiener Parlament sehr deutlich zum Ausdruck kam. Die Slowenische Volkspartei verlangte in der Perspektive eine Umgestaltung des Habsburgerreiches im Sinne ihrer südslawisch-triunistischen Konzepte und glaubte dabei, ihr nationales Programm mit parlamentarischen Mitteln stufenweise verwirklichen zu können. In diesem Zusammenhang nahm der Slowenische Klub auch die Ernennung eines südslawischen Ministers in Anspruch. Die entschiedene oppositionelle Haltung des Slowenischen Klubs im Jahr 1909 der aus den Deutschnationalen, den Christlichsozialen und den Polen zusammengestellten Regierung gegenüber ist vor allem dadurch zu erklären, daß der Ministerpräsident Bienenrth die nach der Annexion Bosniens bestärkten nationalen Forderungen der Südslawen außer Betracht ließ. Die Anwesenheit einiger notorisch deutschnationalen Minister in seinem Kabinett wirkte auf die slowenischen und die tschechischen Abgeordneten geradezu als Kriegserklärung. Auf der Initiative von Šušteršič wurde am 29. Januar 1909 die aus 125 tschechischen, südslawischen und ruthenischen Abgeordneten bestehende Slawische Union gegründet, welche der stärkste politische Block im Reichsrat wurde. Die oppositionelle Stellungnahme der Slawischen Union verschärfte sich im Mai und im Juni desselben Jahres wegen der großen bosnischen Agrarbankaffäre, nachdem der gemeinsame Finanzminister die *Kmetenablösung* in Bosnien dem ungarischen Großkapital überlassen hatte, was die slowenischen Abgeordneten keineswegs akzeptieren wollten. In dieser Frage wurden die Slowenen im Kampf gegen die Regierung im Reichsrat von den Sozialdemokraten und von allen slawischen Parteien, mit Ausnahme von den Polen, unterstützt. Damit wurde die Regierungsmehrheit ernstlich bedroht und Bienenrth konnte am 4. Juni nur mit Hilfe der Obstruktion der regierungstreuen Christlichsozialen und Deutschnationalen der Niederlage im Parlament ausweichen. Trotzdem wurde bei der Kampfabstimmung am 8. Juni die Resolution des Slowenischen Klubs gegen die Errichtung der Agrarbank mit einer knappen Mehrheit abgelehnt. Darauf beantworteten die unter der Führung von Šušteršič stehenden slawischen Parteien mit der Obstruktion, die Bienenrth zur Schließung der Session zwang. Erst nach mehrerer Vermittlungen des Erzherzog-Thronfolgers, des Polnischen Klubs und der Christlichsozialen kam es zur Annäherung zwischen Šušteršič und Bienenrth. Die »lange Sitzung« des Parlaments, die vom 15. bis zum 19. Dezember ohne Unterbrechung dauerte, war zwar wieder im Zeichen der Obstruktion der tschechisch-slowenischen »Aktionspartei«, hinter den Kulissen verfasste aber Šušteršič einen Antrag, der die vorläufige Veränderung der Geschäftsordnung im Parlament im Sinne der Verstärkung der Kompetenzen vom Reichsratspräsidenten forderte. Dieser Antrag des Slowenischen Klubs wurde seitens der Deutschnationalen bekämpft, von den Christlichsozialen aber entschieden unterstützt, was zur Folge hatte, daß er im Reichsrat mit einer großen Mehrheit angenommen wurde. Damit wurde im Parlament ein kurzdauernder »Weihnachtswaffenstillstand« zwischen der Slawischen Union und der Regierung von Bienenrth geschlossen.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE – ČZN

ČZN je revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko, saj izhaja že od leta 1904. Objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, ampak posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Maribor s sodelovanjem mariborske univerze. Revijo je mogoče naročiti pri Založbi Obzorja, 2001 Maribor, Partizanska 5.

O ČEM SMO PISALI ...

... pred štirimi desetletji?

»Mir« je zadnje časnikarsko dete koroškega veterana Andreja Einspielerja, obenem pa prvi slovenski časnik na Koroškem namenjen izključno koroškim Slovencem. Začetek njegovega izhajanja leta 1882 je omogočila milejša politična klima za nenemške narode v Avstriji, ki je nastopila s Taaffejevo vlado. Naslov »Mir« za svoj list je Andrej Einspieler izbral na osnovi zahteve, izrečene v prestolnem govoru Franca Jožefa I., »Napravite mir med mojimi narodi.«

(*Janko Pleterski, Politični profil koroškega časopisa »Mir« (1882–1920), ZČ 10–11/1956–1957, str. 183*)

... pred tremi desetletji?

Vprašanje etnične strukture je – kakor v drugih obdobjih tudi v srednjem veku – v marsičem težje na ozemlju, na katerem se je po zaključku oblikovanja narodne zavesti v moderni dobi razvilo več narodov, kakor na ozemlju, na katerem se je v tisoč- in večletnem razvoju razvil en sam narod, čeprav iz različnih korenin in sestavnih delov. Vprašanje zahteva pri obravnavanju toliko večjo vestnost, kolikor bolj so ti narodi sorodni – s tem namreč odpadejo pri njihovem razlikovanju naravni etnični kriteriji (zlasti jezikovno razlikovanje) – in na kolikor širšem vmesnem ozemlju se je njihova preteklost prepletala med seboj.

(*Bogo Grafenauer, Vprašanje srednjeveške etnične strukture prostora jugoslovanskih narodov in njenega razvoja, ZČ 19–20/1965–1966, str. 103*)

... pred dvema desetletjema?

Prebivalstvo, ki so ga zajele migracije iz Dalmacije v Marke, pa naj je bilo iz dalmatinskih mest ali iz njihovega podeželja, je bilo v veliki večini slovanskega izvora. To nam potrjujejo sočasni italijanski viri, ki skoraj praviloma označujejo priseljence ne samo po kraju, iz katerega so prišli, marveč tudi z vzdevkom Sclavus; poleg tega pa kar pogosto tudi kraje same, kakor že rečeno, postavljajo v Sklavonijo.

(*Ferdo Gestrin, Migracije iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju, ZČ 30/1976, št. 3–4, str. 273*)

... pred desetletjem?

Izraz regnum Carantanum oz Charentariche se pojavi proti koncu 9. stoletja – v razponu desetih let od 888 do 898 v treh Arnulfovih listinah – darovnicah. Je torej listninski izraz in kot tak spada med primarne vire oziroma preostanke. Razumeti ga torej moramo kot avtentičen izraz dobe, v kateri je nastal in na katero se nanaša.

(*Peter Štih, Regnum Carantanum, ZČ 40/1986, št. 3–4, str. 221*)

To – in še mnogo drugega zanimivega – poiščite v starejših *Zgodovinskih časopisih*, ki jih dobite na upravi ZČ!